

Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena. 1. díl *František Kopečný*, 2. díl *František Kopečný, Vladimír Šaur, Václav Polák*. 2. nezměněné vydání. Ed.: Etymologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, Nakladatelství Šimon Ryšavý, Brno 2010, 1127 stran (ISBN 978-80-7354-088-3)

Ve slovanských etymologických slovnících stojí gramatická slova na okraji zájmu. Jde o slova, která jsou významově velmi složitá a často etymologicky nejasná. Jsou to však slova nejčastěji užívaná. V rámci světové slavistiky je jedinou prací, která se etymologií gramatických slov zabývá, dvousvazkový **Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena**, který se soustřeďuje na zevrubný lexikologický a gramatický popis a genetickou interpretaci této části slovanské slovní zásoby.

První svazek slovníku, který vyšel v roce 1973, zpracovává slovanské předložky a koncové partikule. Sestavil jej přední český jazykovědec, slavista a etymolog František Kopečný. O sedm let později vyšel 2. svazek tohoto slovníku, který se zabývá spojkami, částicemi, zájmeny a zájmennými adverbii. Na přípravě tohoto svazku se spolu s F. Kopečným podíleli jeho dva kolegové – Václav Polák, indoeuropeista, slavista a balkanolog, a Vladimír Šaur, slavista a etymolog. Největší počet gramatických slov ovšem zpracoval František Kopečný.

Materiálová část hesel obsahuje soupis gramatických slov ze všech slovanských jazyků a jejich dialektů, zahrnuje i starší údobí těchto jazyků a podává historický výklad vzniku jednotlivých syntaktických funkcí. U jednotlivých hesel jsou uvedeny významy, doplněné o přehled vazeb gramatického slova. Vedle dokladů historických a dokladů z dnešního spisovného jazyka se tu zvláště zdůrazňuje materiál nářeční. Ten totiž leckdy uchovává stará slova a významy, které ve spisovných jazycích zanikly.

V etymologické části je prezentována na prvním místě etymologie, kterou autoři považují za nosnou, popř. jejich vlastní etymologie, následuje registrace ostatních etymologických výkladů. Etymologie jsou uvážlivé, někdy výklad gramatického slova pozmění i etymologii slov významových. Výjimkou nejsou výklady odlišné od etymologií Machkových, i když jmenovitě Kopečný, jak uvádí ve své recenzi Vladimír Šmilauer, „zůstává věren duchu tohoto vzácně sebekritického a poctivého badatele“¹. Kopečného etymologie hodnotí kladně také známý ruský slavista O. N. Trubačev.

Velká pozornost je ve slovníku věnována předložkám. Významy předložek jsou vypracovány s jemným citem a velmi pečlivě. Výklady jednotlivých předložek se často proměňují v malé monografie (např. jedna z nejstarších slovanských předložek *po* se probírá na více než třinácti stranách). Na velký počet zpracovaných předložek upozorňuje také nedávno zemřelý slovenský slavista a etymolog Šimon Ondruš („celkove spracováva brnenský slovník do 70 predložiek známých vo všetkých troch skupinách slovanských jazykov“), který vidí hlavní přínos této práce „v neobyčejně precíznom tvarovom a funkčnom zmapovaní slovanských primárnych aj sekundárnych, jednoduchých aj zložených predložiek od staroslovienčiny po najnovší spisovný aj nářečový stav slovanských jazykov“.² Stejný názor má také O. N. Trubačev: „V monografičeskom obsledovanii slavjanskich predlogov ich semantika i upotreblenije predstavleny v tome so vsej širotoj i obstojateľnosťju, s cel'ju naivozmožnoj polnoty predstavljenija materiala“.³

Od vydání etymologického slovníku gramatických slov a zájmen uplynulo mnoho let a náklad (2 500 výtisků) je dávno rozebrán. Od té doby vyšla řada příspěvků, zabývajících se z různých aspektů jednotlivými gramatickými slovy. Doplnění odborné literatury a případné přepracování některých slovníkových hesel však přesahuje současné časové možnosti brněnského etymologického pracoviště. Nové vydání slovníku je proto reprintem s nepatrnými změnami. Jde především o tři doplňující poznámky, které si F. Kopečný později vepsal do svého exempláře už vydaného díla. Opravy a doplňky týkající se 1. svazku byly v původním vydání zapracovány až ve svazku

druhém. Nyní jsou uvedeny už ve svazku prvním, kam logicky patří. Oba svazky původního vydání postrádaly obsah. Přitom I. svazek obsahuje část I (předložky) a II-a (koncové partikule), 2. svazek část II-b (spojky, částice, zájmena a zájmenná adjektiva). V heslech se často vyskytovaly odkazy na jednotlivé části a jejich hledání bylo bez obsahu obtížné. Proto je nyní pro větší přehlednost uveden obsah v obou svazcích.

Nové vydání slovníku, který je pro slavisty nezbytný, se může stát součástí výukového materiálu a zajímavým podkladem pro diplomové a doktorandské práce pro studenty bohemistických a slavistických oborů.⁴

Pavla Valčáková

¹ Šmilauer V., *Etymologický slovník slovanských jazyků*. Naše řeč 57, 1974, s. 153–155. Dále Šmilauer.

² Ondruš Š., *Tri slovanské etymologické kompendiá*. Slavia 45, 1976, s. 301–303. Dále Ondruš.

³ Trubačev O.N., *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena. Svazek 1. Předložky. Koncové partikule. F. Kopečný. Praha 1973*. Etimologija 1974, Nauka Moskva 1976, s. 175–177.

⁴ Slovník i tento příspěvek vyšly za podpory projektu LC 546 – Výzkumné centrum vývoje staré a střední češtiny (od praslovanských kořenů po současný stav), financovaného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Тестелец, Я.Г.: Введение в общий синтаксис. Москва, Российский государственный гуманитарный университет, 2001, 796 стр. (ISBN 5-7281-0343-X).

Рецензируемая книга предназначена автором в качестве учебника студентам и аспирантам, изучающим русский язык. Как подсказывает само название, публикация представляет собой «компендиум» по теории синтаксиса. При этом автор старается показать по возможности наиболее полную картину по современной, точнее современным теориям синтаксиса. Также следует отметить, что данная задача достигнута автором и выполнена вполне удачно. Книга, с одной стороны, не страдает от перегруженности материалом, не отягощена тонкими подробностями, с другой стороны, все главы и все рассматриваемые темы не страдают от обобщений, и, самое главное, все они излагаются автором приблизительно с одинаковой глубиной, что делает книгу равномерно содержательно наполненной. Ценность книги состоит и в том, что целевая аудитория читателей довольно широка — благодаря изложению теории синтаксиса с самого начала, вкл. толкование всех основных синтаксических понятий и терминов, ей могут пользоваться даже лингвисты-любители. С другой стороны, благодаря тематически расчленённому списку литературы, который приводится в конце каждой главы, представляемая книга может использоваться и в качестве удобного источника для углублённого изучения конкретных синтаксических тем.

Поскольку автор книги делает попытку дать обзор по современным синтаксическим теориям, ему приходится прибегать к совмещению как традиционной русской синтаксической школы, так и, употребляя выражение самого автора, «западных» направлений, не получивших в странах бывшего советского политического блока широкого распространения. Если не считать некоторые методические причины, именно поэтому приходится автору неоднократно прибегать также к синтаксическому анализу английского языка, однако все такого рода «вставки» применяются автором в «умеренном количестве», и не нарушают, таким образом, основную цель книги — освещение теории синтаксиса, прежде всего, на материале русского языка.

Положительно следует отметить также тот факт, что автор снабжает каждую главу своей книги не только литературой по конкретно излагаемой теме, но и контрольными упражнениями, предназначенными для проверки степени освоения знаний читателем.

Поскольку книга представляет собой именно учебник, а не другое специализированное научное издание, сосредоточивающееся на определённой узко профилированной синтакси-